

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра логіки

**Історія прагматики: англо-американська і європейсько-
континентальна традиції**

**History of pragmatics: Anglo-American and European-continental
traditions**

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 033 філософія
на здобуття освітнього ступеня бакалавра філософії

Студент-виконавець:
Соболевський Антон Сергійович

4 курс, 1 група
денна форма навчання
спеціальність 033 «філософія»
ОПП «Філософія»

Науковий керівник:
Алексюк Ігор Анатолійович,
к.ф.н., доцент

(підпис)

Допущено до захисту:
Зав. кафедри логіки,
доктор філософських наук, професор
Хоменко Ірина Вікторівна

(підпис)

КИЇВ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ГІЛКА ПРАГМАТИКИ	10
1.1. Джон Ленгшоу Остін	11
1.2. Джон Серл.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.3. Герберт Пол Грайс	Ошибка! Закладка не определена.
1.4. Пітер Фредерік Стросон	Ошибка! Закладка не определена.
1.5. Аналіз пресупозиції.....	Ошибка! Закладка не определена.
1.5. Лінгвістична теорія Чомскі	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКО-КОНТИНЕНТАЛЬНА ГІЛКА	
ПРАГМАТИКИ	Ошибка! Закладка не определена.
2.1. Фердинанд де Соссюр.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.2. Карл Бюлер	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Роман Якобсон та Майкл Сільверстейн	Ошибка! Закладка не определена.
2.4. Гартмуд Хаберланд та Якоб Луїс Мей.....	Ошибка! Закладка не определена.
2.3. Когнітивний поворот та теорія релевантності	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 3. ДЕЯКІ СКЛАДНОЩІ ПОДІЛУ ПРАГМАТИКИ НА АНГЛО-	
АМЕРИКАНСЬКОУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКО-КОНТИНЕНТАЛЬНУ ГІЛКИ	
.....	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ДЖЕРЕЛ.....	523

ВСТУП

Актуальність дослідження. Прагматика як самостійна наукова царина вважається новою відносно інших споріднених їй за сферою дослідження наук та галузей. У широких колах виникнення прагматики пов'язують із виникненням самого терміну «прагматика». Таким чином, Чарльз Морріс ввів термін «прагматика» в лінгвістику в 1938 році як частину своєї ширшої теорії знаків, яку він назвав «семіотикою». Він бачив прагматику як один із трьох вимірів семіозису, процесу знаків, що передають значення. Іншими двома вимірами були семантика та синтаксика як дослідження зв'язку між знаками та об'єктами, які вони представляють, та формальних відносин між знаками в системі відповідно.

Морріс визначив прагматику як дослідження відносин між знаками та їх інтерпретаторами, включаючи те, як знаки використовуються та розуміються в конкретних контекстах. Він вважав, що прагматика має важливе значення для розуміння мови, оскільки вона пояснює, як мовці та слухачі використовують та інтерпретують такі аспекти мови, як команди, вставні слова та значення. [3, р. 46]

Попри те, цікавість у подібних тенденціях у людському комунікативному процесі виникла ще в античні часи, якщо не раніше, і продовжувалась крізь XIX та XX століття. Класичні настрої. Основоположним джерелом була греко-римська теорія настроїв, яка класифікувала мовлення на вказівні, питальні та наказові настрої. Такі мислителі, як Протагор і Арістотель, сприяли цьому, пов'язуючи настрої з типами речень і мовленнєвими актами. Далі свій прояв на сторінках історії викликає теорія дейксису, що досліджувала, як мова пов'язана з ситуацією дискурсу. Це передбачало визнання унікальної ролі таких термінів, як «я», «ти», «тут» і «зараз» – поняття, яке вивчали лінгвісти від Гумбольдта до Якобсона. Хоча лінгвістика 19-го століття часто відокремлювалася від риторики, ця галузь усе ще забезпечувала цінні прагматичні концепції, такі як фігури мови, ситуації дискурсу, взаємодія мовця та слухача та функції дискурсу. Яскравим

прикладом є комунікаційний трикутник Арістотеля між мовцем, слухачем та їхнім спільним посиленням на об'єкт. Врешті-решт, із плином часу зростає й усвідомлення потенційного розриву між мовними формами та їхніми фактичними функціями в спілкуванні. Це поставило під сумнів традиційне узгодження граматики з логікою, прикладом чого є той факт, що накази можна було висловити за допомогою констативів, а побажання — за допомогою питань. [4, р. 9-11]

Лінгвістичні проблеми пов'язані із недосконалістю самих лише знаків та їх значень у комунікативному процесі згодом переросли у виникнення низки філософських шкіл у намаганнях залатати прогалину власним рішенням.

Сіобхан Чепмен тут виокремлює постать Фердінанда де Соссюра. До Соссюра лінгвісти зосереджувалися на визначенні «правильного» мовного використання або вивченні історичного розвитку мов. Однак Соссюр стверджував, що систематичне вивчення самої мови, того, як вона працює як система, є вирішальним. Цю нову науку він назвав «семіологією». Соссюр вважав, що слова є довільними символами, тобто немає природного зв'язку між словом і тим, що воно представляє. Натомість слова набувають значення завдяки їхнім зв'язкам з іншими словами в системі. Він назвав цю систему «langue», тобто спільну структуру мови. Він протиставляв «langue» «parole», що відноситься до окремих актів мовлення. Хоча кожен носій мови використовує мову по-різному, усі вони покладаються на основну систему «langue». Ідеї Соссюра, особливо його зосередженість на структурованій природі мови, породили «структуралізм», галузь дослідження, яка аналізує різні системи знаків, включаючи мову, як структуровані цілі. [3, р. 45]

З іншого боку, Бріджит Нерліх та Девід Кларк уявляють трьохетапну систему із таких історичних періодів, як протопрагматика (1785-1835), прагматизм (1860-1930) та прагматика «Avant la Lettre» (1880-1935). Протопрагматики стверджували, що мова — це не просто система символів, які представляють ідеї. Вони підкреслили роль намірів мовця та контексту висловлювання у формуванні значення. Прагматизм виник як філософський

рух у Сполучених Штатах з такими відомими діячами, як Вільям Джеймс, Чарльз Сандерс Пірс і Джон Дьюї. Прихильники течії стверджували, що значення концепції чи ідеї полягає в її практичних наслідках і ефектах. Деякі прагматичні ідеї, такі як зосередження на досвіді мовця та важливості контексту, були також під впливом ранньої протопрагматичної думки. Після періоду занепаду прагматичні ідеї відновилися в Європі під впливом лінгвістичних і філософських розробок. Такі вчені, як Джон Ленгшоу Остін, почали вивчати мовленнєві акти як окремі типи висловлювань зі специфічними функціями та визнавали важливість контекстуальних факторів у розумінні використання мови. Усі три точки зору поділяють критику погляду, що мова є винятково інструментом для представлення думок. Вони підкреслили важливість мовця, контексту та практичних наслідків у розумінні мови. [4, р. 13]

Також у цій ідейній прогресії варто згадати про школу логічного позитивізму. Логічний позитивізм, філософія, що виникла в 1920-х і 1930-х роках, головним чином зосереджувався на розробці мови, якою наукові та філософські дискусії можна було б вести послідовно й точно. Логічні позитивісти вважали, що звичайна мова є неточною та нелогічною, і вони прагнули створити штучну мову, яка могла б усунути ці уявні недоліки. Вплив логічного позитивізму на розвиток прагматики надбудовується на його акценті на змістовності. Логічні позитивісти стверджували, що твердження можна вважати значущими лише тоді, коли їх можна перевірити емпіричним спостереженням. Це призвело до виключення багатьох повсякденних мовних виразів, таких як релігійні та етичні твердження, зі сфери осмисленого дискурсу. [3, р. 47-49]

Ця вузька спрямованість на емпіричну перевірку, однак, радше спонукала філософів виступити проти логічного позитивізму, що призвело до появи філософії буденної мови, яка наголошувала на важливості вивчення використання мови в природних контекстах. Виникає філософія буденної мови всередині ХХ століття внаслідок першого з ряду «поворотів» історії

прагматики – «лінгвістичного», який вказує на період початку ХХ століття, коли філософи все більше поклалися на лінгвістичний аналіз для вирішення філософських питань. Іншими «поворотами» є послідовно «прагматичний» та «когнітивний». Отож, такі мислителі, як Вітгенштейн, Остін, Серл і Грайс, очолили цей рух, наголошуючи на ролі мови у формуванні нашого розуміння реальності. [4, р. 6] В результаті ми маємо царину, що цілковито вирізняється у своїй формі як незалежна та докорінно-систематизована теорія, утворена вихідцями з Оксфордського університету, однак, царину, що у процесі свого становлення нажила ворогів, критика яких полягає у надмірній зосередженості теорії на абстрактній структурі мови, віддаючи пріоритет деконтекстуалізованим, універсальним правилам граматики та значення, а також на загальному трактуванні прагматики як другорядної сфери дослідження, менш важливої, ніж синтаксис і семантика.

Опозиція до філософії буденної мови призвела до вищезгаданого «прагматичного повороту», який ознаменував відхід від переважної уваги до формальних структур мови, надаючи пріоритетність вивченню мови в її реальному використанні та соціальному контексті, та призвів до сплеску досліджень у сферах, таких як розмовний аналіз, аналіз дискурсу та вивчення діалогу. [6, р.140]

Відтак у другій половині ХХ століття у рамках проекту незалежної наукової сфери прагматики виникають дві схожі за інтересами, та різні за обсягами дослідження, рушійні гілки, ім'я яких закріпились за територіальним походженням дослідників-прихильників відповідних течій – «англо-американська» та «європейсько-континентальна».

Прагматика виникла як спосіб пояснити, як значення мови формується факторами, що виходять за межі її формальної структури, включаючи контекст використання, наміри мовців, переконання та знання слухачів. Акцент на контексті та використанні мови у філософії звичайної мови перегукувався з цілями прагматики. Враховуючи ці ідеї, прагматика перетворилася на дисципліну, яка досліджує, як мова використовується в

реальних ситуаціях і як вона передає значення, що виходить за межі буквального значення слів. Однак, для того, щоб дійсно визначити прагматику як наукову дисципліну, необхідно розібратися із тим яка є її сфера досліджень. Зважаючи на вищеописані дихотомічні тенденції у нещодавній історії прагматики, це значить оцінити англо-американську та європейсько-континентальну гілки, їх відповідні сфери досліджень та їх актуальність на цей день.

Мета дослідження: з'ясування специфіки англо-американської та європейсько-континентальної гілок прагматики, окреслення їх сфер досліджень та актуальності досягнень.

Об'єкт дослідження: історія прагматики.

Предмет дослідження: англо-американська та європейсько-континентальна традиції прагматики.

Завдання дослідження:

- 1) прослідкувати загальні етапи історичної еволюції прагматики;
- 2) встановити специфіку англо-американської традиції прагматики;
- 3) виявити сутність європейсько-континентальної перспективи прагматичних розвідок;
- 4) оглянути деякі складнощі поділу прагматичного вчення на англо-американську та європейсько-континентальну гілки.

Методи дослідження: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел і літератури.

У вступі простежується історичний розвиток прагматики як галузі дослідження, висвітлюються ключові фігури та інтелектуальні течії, які сформували її еволюцію. Це підкреслює перехід від ранніх інтересів до таких аспектів людського спілкування, як настрої і дейксис, до більш формалізованих філософських і лінгвістичних запитів, що зрештою призвело до появи прагматики як окремої дисципліни. У вступі наголошується, що всебічне розуміння цієї галузі потребує вивчення її недавньої історії, зокрема

взаємодії між англо-американською та європейсько-континентальною гілками, а також їх актуальністю для сучасної прагматики.

Розділ перший присвячений англо-американській школі, підкреслює її «компонентний погляд», де прагматика розглядається як окремий компонент у ширшій лінгвістичній структурі. Цей розділ зосереджується на конкретних темах, таких як імплікатура, пресупозиція та мовленнєві акти, висвітлюючи роботи таких ключових фігур, як Остін, Серл, Грайс і Стросон. Робота містить детальний звіт про їхній внесок, окреслюючи ключові концепції, теоретичні рамки та сфери дискусії в рамках цієї традиції, включаючи різні аналізи пресупозицій.

У розділі другому йдеться про європейсько-континентальну школу, виокремлюється її «перспективний погляд», де прагматика слугує лінзою для дослідження всіх мовних явищ з точки зору їх використання та функції. У цьому розділі висвітлюються такі постаті, як Соссюр, Бюлер, Якобсон і Сільверстейн, досліджується їхній внесок у розуміння мови як соціального та комунікативного інструменту. Підкреслюється європейсько-континентальний фокус на інтеграції прагматики з іншими лінгвістичними дисциплінами, такими як соціолінгвістика, психолінгвістика та аналіз дискурсу. Він досліджує такі поняття, як відмінність Соссюра між *langue* і *parole*, модель Органону Бюлера та чотириаспектну схему мови, шість функцій мови Якобсона та поняття метапрагматики Сільверстейна.

Нарешті, роботу завершує третій розділ, де пропонується розгляд деяких складнощів здійснення поділу між згаданими двома школами прагматики. Передусім аналізуємо точку зору Джефа Вершуерена [Verschueren 2017]. У цьому розділі доходимо висновку, що, хоча відмінність між англо-американською та європейсько-континентальною традиціями має історичне значення, її не слід розглядати як абсолютну. Зауважується існування як вузьких, так і ширших підходів до прагматики в кожному географічному регіоні, визнаючи вплив місцевих інтелектуальних традицій, взаємозв'язок ідей та обмеження географічних міток у інкапсуляції повного спектру

прагматичної думки. Розділ завершується розглядом таких рухів, як «Емансипативна прагматика», що виступає за більш інклюзивну та глобально обізнану сферу, яка кидає виклик західноцентричним упередженням і включає різноманітні точки зору.

Огляд літератури. Основні та ґрунтовні посилання в роботі зроблені на працю загально описову працю щодо прагматики Сіобхана Чепмена, Бріджит Нерліх та Девіда Кларка, а також вступні до історії прагматики статті Яна Хуанга, Ватару Кояма та Анат Білецкі [Chapman 2011; Nerlich, Clarke 1996; Huang 2006; Koyama 2011; Bilezki 1996].

Перший розділ здебільшого плекає систематизаційний виклад фундаментальних тез Англо-американської гілки прагматики у Хуанга [Huang 2006], безпосередньо покликається на відповідні першоджерела «How to do things with words», «Sense and Sensibilia», «Speech acts: an essay in the philosophy of language», «Studies in the Way of Words», «On Referring» [Austin 1962, Searle 1970, Grice 1991, Strawson 1950], а також залучає загальний огляд історії прагматики ХХ століття зі вступної глави праці Якоба Мея [Mei 2002].

Другий розділ покладається на точку зору Кояма стосовно утворення «двох гілок прагматики», викладену у його статті [Koyama 2011] та на вступну статтю Оксфордського підручника прагматики [Huang 2017], аби окреслити загальну картину європейсько-континентальної традиції. Далі в розділі основною силою виступають Нерліх та Кларк із власною розвідкою про прагматику *avant la letter* [Nerlich, Clarke 1996]. У той же час, Джорджіо Граффі зі статтею у *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language and Linguistics* допомагає осягнути роль Соссюра у становленні сучасної дисципліни прагматики [Graffi 2010].

Третій розділ обертається навколо статті Джефа Вершуерена стосовно вад поділу прагматики на англо-американську та європейсько-континентальну гілки [Verschueren 2017].

РОЗДІЛ 1. АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ГІЛКА ПРАГМАТИКИ

У галузі лінгвістики вивчення значення традиційно поділяється на семантику, яка вивчає буквальне значення слів і речень, і прагматику, яка зосереджується на тому, як значення формується контекстом. Англо-американська школа прагматики має чіткий підхід, виступаючи за компонентний погляд. Ця перспектива позиціонує прагматику як важливий компонент комплексної теорії мови, поряд із усталеними областями, такими як фонетика, фонологія, морфологія, синтаксис і семантика та наголошує на концепції використання значення. Стверджує, що значення не походить виключно від самого лінгвістичного коду, але динамічно утворюється та інтерпретується в контексті використання мови. Центральними для цього підходу є кілька ключових тез:

- Імплікатура, що стосується процесу, за допомогою якого мовці передають додатковий сенс, окрім буквального змісту своїх висловлювань. Наприклад, якщо сказати «вже пізно», це може означати пропозицію піти.
- Пресупозиція, інакше кажучи, припущення, яке мовці роблять щодо спільних знань або попередніх переконань учасників розмови. Ці припущення часто неявно містяться в самому висловлюванні. Наприклад, кажучи: "Коли ти кинеш палити?" передбачає, що адресат курить.
- Мовленнєвий акт, що досліджує те, як висловлювання функціонують не лише для опису світу, але й для виконання дій у ньому. Мовленнєві дії можуть включати прохання («Чи можете ви передати сіль?»), віддачу наказів («Приберіть свою кімнату!») або пропозицію обіцянок («Я прийду вчасно»).
- Дейксис, що охоплює, відповідно, дейктичні вирази, такі як «тут», «зараз», «я» і «ти», що покладаються на контекст ситуації для

свого значення. Англо-американська школа приділяє значну увагу аналізу того, як ці слова функціонують у спілкуванні. [7, р. 4-5]

Філософські основи англо-американської школи значною мірою спираються на роботи Дж. Л. Остіна, Дж. Серла, Г. П. Грайса та П. Ф. Стросона. Ці філософи були особливо зацікавлені в аналізі того, як мова використовується в природних умовах. Зокрема, саме ці діячі сфери прагматики будуть досліджені у рамках цієї роботи в якості рушійного визначника англо-американської прагматичної традиції.

1.1. Джон Ленгшоу Остін

Дж. Л. Остіну, оксфордському філософу, приписують розробку теорії мовленнєвих актів. Його робота почалася наприкінці 1930-х років і завершилася лекціями в Оксфорді (1952-1954) і Гарварді (1955), які кинули виклик домінантному філософському погляду на мову як на засіб формулювання істинних чи хибних тверджень.

Ідеї Остіна, пізніше опубліковані посмертно у трактаті під назвою «How to do things with words» у 1962 році, включають концепцію перформативних висловлювань, які, вимовлені за відповідних обставин, не просто описують або повідомляють про дію, але фактично виконують дію, яку вони позначають. Перформативи стирають межу між мовою та дією, підкреслюючи, що промовляння певних слів може само по собі становити дію. Як приклад, Остін вказує на такі вирази:

- «Так», на церемонії одруження.
- «Я називаю цей корабель...», під час урочистого присвоєння імені кораблю.
- «Я ставлю шість пенсів...», коли роблю ставку.

На відміну від фактичних стверджень, які оцінюються як істинні чи хибні, перформативи оцінюються на основі їхньої вдалості – чи успішно вони досягають передбаченого ефекту. [8, р. 4-7] Із цим відкриттям Остін дійшов висновку щодо класифікації мовленнєвих актів. Він вводить терміни

«локутивний акт», «ілокутивний акт» та «перлокутивний акт». Локутивний акт відноситься до основного акту промовляння слів із певним значенням. Це включає акт створення значущих звуків (фонетичний акт), поєднання цих звуків у значущі слова відповідно до граматичних правил (фатичний акт) і використання цих слів із певним змістом і посиленням (ретичний акт).

Іллокутивні акти виходять за межі основного акту промовляння слів і зосереджуються на силі, що стоїть за цими словами. Коли ми говоримо, ми не просто шумимо; ми зазвичай намагаємося чогось досягти своїми словами. Ми можемо робити заяву, ставити запитання, віддавати наказ, обіцяти або виражати емоції. Усе це приклади ілокутивних актів – дій, які виконуються під час виголошення чогось. Іллокутивна сила визначає, як слід інтерпретувати висловлювання та який ефект воно має на меті справити. Важливо, що ілокутивні акти вважаються звичайними актами. Вони покладаються на спільне розуміння та правила в межах мовної спільноти. Щоб розпізнати та зрозуміти іллокутивну силу висловлювання, і мовець, і слухач повинні знати про відповідні мовні особливості.

Перлокутивні акти стосуються впливу наших слів на слухачів. Це наслідки або результати, які є результатом наших висловлювань. Перлокутивні акти – це те, що ми створюємо або досягаємо, кажучи щось. Відповідні перлокутивні ефекти виходять за межі традиційної сили висловлювання й описують фактичний вплив, який деяке висловлювання справляє на світ. [8, р. 94-107]

У цьому ж трактаті згадується введення Остіном умов успішності необхідних для того, щоб перформативні висловлювання функціонували правильно та досягали, знов-таки, передбачених ефектів, і, відповідно, типології невдач, що стосується різних шляхів, за допомогою яких перформативне висловлювання може бути неуспішним або бути «нещасливим».

Він виділяє шість основних типів невдач. По-перше, це осічка. Осічка свідчить про те, що дія, зазначена у висловлюванні, не виконана, що робить

дію недійсною або безрезультатною. Осічка поділяється дихотомічно на: А.1. Помилкові виклики: не існує прийнятої конвенційної процедури виконання висловлювання. А.2. Неправильне застосування: процедура існує, але застосовується за невідповідних обставин. Наприклад, «Я призначаю вас», вимовляється, коли мовець не має повноважень призначати.

По-друге, це неправильне виконання. Тут процедура правильна та застосовна, але не виконується належним чином. Дія досягнута, але у формі зловживання процедурою. Неправильно виконання Остін теж дихотомічно розмежовує на: В.1. Недоліки: неправильне виконання процедури, наприклад використання неправильних слів або нечіткої мови. В.2. Перешкоди: процедура виконана не повністю, що потенційно може призвести до небажаних наслідків.

По-третє – зловживання. Дія досягнута, але мовець не є щирим або порушує наміри чи правила, пов'язані з процедурою. Зловживання також поділяються дихотомічно: Г.1. Нещирість: мовцю бракує необхідних думок, почуттів або намірів для процедури. Наприклад, сказати «Я вас вітаю», не відчуваючи задоволення. Г.2. Порушення: доповідач або інші учасники не діють відповідно до правил процедури або намірів після висловлювання. Наприклад, давати обіцянку без наміру її виконувати.

Остін визнає, що ці недоліки не є взаємовиключними. Одне висловлювання може бути предметом кількох недоліків одночасно. Крім того, між різними категоріями існують перетини та розмиті межі, що робить класифікацію дещо довільною в деяких випадках. Концепція невдач виходить за межі вербальних перформативів і стосується всіх ритуальних чи церемоніальних дій. Наприклад, шлюб, укладений неуповноваженою особою, був би неправомірним актом. Подібним чином, вимовити «Я розлучаюся з тобою» в християнській країні, де така процедура не визнається, також буде вважатися невдалим. [8, р. 14-19]

Однак зрештою він відійшов від цієї суворої дихотомії. Остін визнав, що, як і перформативи, констативи також вимагають виконання певних умов

для їх успішного виконання. Наприклад, висловлювання «Принцеса Діана загинула в смертельній автокатастрофі в Парижі з Доді Аль-Файєдом, але я не вірю в це» є невдалим, оскільки порушує умову щирості, подібно до того, як перформатив може бути невдалим. Він зауважив, що відмінність між перформативами та констативами в деяких випадках стає розмитою. У той час як деякі констативи, як-от «Франція шестикутна», не є суто істинними чи хибними, а скоріше наближеними, деякі перформативи, як-от «цим я стверджую, що Джон вирощує ГМ-культури», функціонують одночасно як твердження. Таким чином, Остін дійшов висновку, що констативи, по суті, є особливою категорією перформативів, що спонукало його запропонувати більш загальну теорію мовленнєвих актів, яка охоплює як констативи, так і перформативи як висловлювання, що несуть особливу комунікативну силу та виконують дії в рамках соціальних конвенцій. Це усвідомлення спонукало Остіна до розробки більш загальної теорії мовленнєвих актів, визнаючи, що всі висловлювання несуть комунікативну силу та виконують дії в соціальних контекстах. [7, р. 101]

Робота Дж. Л. Остіна підкреслює важливість мови у філософських дослідженнях. Він вважав, що традиційна філософія часто не звертає уваги на нюанси повсякденної мови, що призводить до непорозумінь і помилкових аргументів. Підхід Остіна, який він назвав «лінгвістичною феноменологією» [9, р. 49], передбачає ретельний аналіз способів, якими ми використовуємо мову в звичайних ситуаціях. Він стверджує, що мова втілює безліч відмінностей і зв'язків, які відображають наше розуміння світу. Приділяючи пильну увагу цим відмінностям, філософи можуть отримати більш чітке бачення проблем, які вони розглядають. Зосередження Остіна на мові полягає не в простому каталогізуванні лінгвістичних правил. Він стурбований тим, як конкретні способи, якими ми використовуємо слова, можуть пролити світло на ширші філософські проблеми. Наприклад, його аналіз слова «real» у *Sense and Sensibilia* спрямований на те, щоб викрити припущення та непорозуміння, що лежать в основі традиційних дискусій про природу дійсності. [10, р. 62-77]

Підхід Остіна кидає виклик традиційній філософській тенденції надмірно спрощувати складні питання через використання жорстких дихотомій. Він стверджує, що ці дихотомії часто маскують багатство та складність нашої реальної мовної практики. Наприклад, дихотомія між «істинним» і «хибним», стверджує він, приховує багато способів, якими ми оцінюємо твердження, і різноманітність термінів, які ми використовуємо при цьому. Робота Остіна підкреслює динамічну та адаптивну природу мови, наголошуючи на тому, що мова розвивається відповідно до наших мінливих потреб і обставин. Він визнає, що звичайна мова не є досконалою і що вона може зруйнуватися в надзвичайних ситуаціях. Однак він стверджує, що це залишається важливою відправною точкою для філософських досліджень, надаючи нам багате джерело розуміння нашого розуміння світу.

1.2. Джон Серл

Робота Серла, як зображено в його праці 1970 року «Speech Acts», заглиблюється у філософію мови, досліджуючи, співвідношення світу та слів, що його описують. Серл досліджує зв'язок між словами та світом через концепцію мовленнєвих актів. Він, як і Остін до нього, стверджує, що використання мови — це не просто вимовляння звуків, а й поведінка, керована правилами. Коли ми говоримо, ми виконуємо різні дії, наприклад, робимо заяви, віддаємо команди, задаємо запитання чи даємо обіцянки. Ці дії регулюються правилами, які визначають, як мовні елементи використовуються для досягнення конкретних комунікативних цілей. Одним із центральних тверджень Серла є принцип виразності, який стверджує, що все, що може бути означене, може бути сказаним. Іншими словами, для будь-якого передбачуваного значення існує можливий лінгвістичний вираз, який може точно передати це значення. Цей принцип має значні наслідки для розуміння небуквальної мови, розпливчастості, двозначності та можливості приватної мови – мови, що її розуміє лише мовець. [11, р. 19] Аналіз мовленнєвих дій Серла передбачає виявлення необхідних і достатніх умов для виконання різних

типів мовленнєвих дій. Так, він аналізує акт обіцянки, окреслюючи підготовчі умови, умову щирості та істотну умову, яка має бути виконана, щоб висловлювання вважалося обіцянкою. З'ясовуючи ці умови, Серл прагне розкрити основні правила, що регулюють використання мови в різних комунікативних контекстах. Серл досліджує концепцію референції, зокрема одинично визначеної референції, зосереджуючись на тому, як мовці використовують мову, щоб виділити конкретні об'єкти у світі, такі як «найвища гора світу». Він вводить аксіому існування, стверджуючи, що посилатися можна лише на речі, які існують, і аксіому ідентифікації, стверджуючи, що, щоб посилатися на об'єкт, мовець повинен мати можливість ідентифікувати його для слухача. Ці аксіоми підкреслюють важливість ідентифікації в успішному посиленні та готують основу для аналізу різних типів посилальних виразів, включаючи власні імена та чіткі описи. [11, р. 75-82] Серл також аналізує предикацію, акт приписування властивостей об'єктам. Він кидає виклик традиційній точці зору, згідно з якою вирази предикатів стосуються абстрактних сутностей, таких як поняття чи універсалії. Натомість він стверджує, що предикація на однаковому рівні з референцією може бути застосована до висловлювань природної мови із різними ілюкутивними силами. [11, р. 21-24]

Серл, будучи учнем Остіна, розвинув теорію мовленнєвих актів. Він розробив власну класифікацію мовленнєвих актів, де групує їх у п'ять основних типів на зміну п'яти типам, що їх запропонував раніше Остін, зосереджуючись на чотирьох ключових параметрах. Перший параметр, Ілюкутивний момент, стосується безпосередньо типу мовленнєвого акту, визначає його за іменем. Другий, напрям відповідності, стосується зв'язку між сказаними словами та світом, визначає технічне відношення між обома. Третій, виражений психологічний стан, стосується психічного стану або ставлення мовця, що передається через мовленнєвий акт. Це стосується почуття чи наміру, що стоять за словами. Четвертий, пропозиційний зміст, зводиться до пропозиції, яка надається виконавцем мовленнєвого акту.

Наприклад, для висловлювання обіцянки пропозиційним змістом є майбутня дія виконавця цієї обіцянки.

П'ять типів мовленнєвих актів Серл визначає як:

- Репрезентативні мовленнєві дії зобов'язують мовця дотримуватися правдивості того, що вони говорять, як констатація факту. Приклади включають ствердження, претензію, висновок, звіт і заяву. Напрямок відповідності – це слова до світу, тобто мовець намагається зробити так, щоб слова відповідали його переконанням щодо реальності. Вираженим психологічним станом є переконання – мовець вірить у правду сказаного.
- Директиви мають на меті змусити адресата щось зробити. Приклади включають поради, накази, запитання та запити. Напрямок відповідності — від світу до слів, оскільки мовець хоче, щоб світ змінився відповідно до його слів (через дії адресата). Вираженим психологічним станом є бажання – мовець бажає адресату дії.
- Доручення (Commissives) зобов'язують мовця до певної майбутньої дії. Приклади включають пропозицію, обіцянку, відмову та погрозу. Напрямок відповідності також є світом до слів, оскільки мовець має намір змусити світ відповідати своїм словам через власні майбутні дії. Вираженим психологічним станом є намір – мовець має намір діяти в майбутньому.
- Експресивні мовленнєві дії передають почуття або ставлення мовця. Приклади включають вибачення, звинувачення, поздоровлення, похвалу та подяку. Цей тип не має на пряму відповідності, бо, із виконанням, мовець не має на меті змінити реальність чи відобразити певний стан речей. Виражений

психологічний стан змінний, охоплює широкий спектр емоцій і установок.

- Виголошення спричиняють негайну зміну поточного стану речей. Вони часто використовують дуже специфічну, формалізовану мову. Приклади включають оголошення війни, відлучення від церкви, звільнення когось і висунення кандидата. Напрямок відповідності – це як слова до світу, так і світ до слів, тобто слова змінюють реальність, а реальність має відповідати тому, що декларують слова. Певний виражений психологічний стан, пов'язаний із заявами, відсутній. [7, р. 105-108]

Серл, знову спираючись на роботу Остіна, стверджував, що умови успішності є конститутивними правилами мовленнєвих актів. Ці умови стосуються не лише відповідності висловлювання, але й фактично визначають саму дію. Іншими словами, щоб успішно виконати мовленнєвий акт, необхідно дотримуватися цих загальноприйнятих правил. Серл класифікує умови успішності на пропозиційний зміст, підготовчі умови,

Пропозиційний зміст зосереджений на основному значенні мовленнєвого акту. У ньому вказується, про що йдеться в акті. Наприклад, для обіцянки пропозиційний зміст вимагає, щоб воно передбачало майбутню дію мовця. Це означає, що обіцянка має стосуватися того, що спікер зробить. Підготовча умова окреслює дійсні передумови для дії. У випадку обіцянки підготовчі умови стверджують, що: адресат хотів би, щоб обіцяна дія була виконана, і мовець це знає; і тому, хто говорить, і адресату має бути зрозуміло, що обіцяна дія не відбудеться за нормального ходу подій. Наприклад, якщо вже очікується, що мовець щось зробить, це не обіцянка. Умова щирості стосується щирості наміру мовця. Щоб обіцянка була вдалою, мовець повинен щиро мати намір її виконати. Якщо мовець дає обіцянку, не маючи наміру її виконувати, це вважається «зловживанням», хоча технічно ця дія все ще виконується (продовження думки Остіна). Основна умова визначає дію, що виконується. Щоб мати обіцянку, мовець повинен мати намір, щоб його

висловлювання вважалося зобов'язанням діяти, а адресат повинен усвідомлювати цей намір. Це означає, що обидві сторони розуміють, що висловлювання створює зобов'язання для мовця. Якщо ця умова не виконується, акт не виконано успішно. За словами Серла, кожна категорія умов успішності відіграє вирішальну роль у визначенні успішного виконання мовленнєвого акту. [7, р. 104-106]

Що теж заслуговує на увагу, Серл вводить термін «фон» («background»), коли пояснює поняття контексту та його значення для розуміння мови. Серл ілюструє цю концепцію, використовуючи речення «Кіт на килимку», стверджуючи, що навіть таке, здавалося б, просте твердження покладається на набір неявних уявлень, або фонових умов, щоб його значення було зрозумілим. Серл використовує серію гіпотетичних сценаріїв, щоб підкреслити роль фонових умов у розумінні «Кіт на килимку». Наприклад, він пропонує уявити kota та килимок у вільному від гравітації середовищі, як-от космічний простір, де визначити, чи дійсно знаходиться кіт на килимку, стає складно. Цей сценарій демонструє, що наше розуміння речення передбачає контекст, де існує сила тяжіння, коти поведуться типово, а килимки не є надзвичайно жорсткими чи схильними до несподіваних трансформацій.

Далі Серл пояснює, що спроба зробити всі ці фонові умови явними у реченні призведе до надто довгих і складних речень, створюючи непрактичний і нескінченний процес. Це підкреслює, що контекст або фон є невід'ємним і неминучим аспектом мови. Серл стверджує, що фон найкраще сприймати як розумовий, який в першу чергу проявляється як навички, здібності та схильності. Він припускає, що хоча фон пов'язаний із зовнішнім світом, його значення полягає в тому, як ми на нього реагуємо. Наприклад, ми припускаємо міцність землі, коли ходимо по ній, або що придбана машина не розпадеться незабаром після цього, демонструючи наше практичне знання, розуміння фонових умов, а не чітко сформульовані переконання.

Серл визнає, що фон може бути важко сформулювати, оскільки він часто сприймається як належне. Він припускає, що в нашій свідомості існують різні

фони, сформовані спільним досвідом життя у світі з послідовними фізичними законами та соціальними умовностями. Це спільне розуміння, незважаючи на індивідуальні відмінності фонів, дозволяє спілкуватися та спілкуватися. [12, р. 118-122]

1.3. Герберт Пол Грайс

Г. П. Грайс, оксфордський філософ, ввів концепцію імплікатури, яка охоплює як розмовний, так і звичайний типи. Його ідеї, вперше викладені на лекціях Вільяма Джеймса в Гарварді в 1967 році, теж суттєво вплинули на галузі лінгвістичної прагматики та філософії мови. Робота Грайса зосереджується на значенні та комунікації. Таким чином, він вводить дві відповідні теорії. Теорія неприродного значення зосереджується на зв'язку між природним значенням, що міститься у зовнішньому світі, та неприродним, мовним значенням, присутнім у висловлюваннях. Грайс стверджує, що неприродне значення зводиться до намірів мовця, стверджуючи, що воно залежить від наміру мовця спілкуватися та визнання цього наміру слухачем.

Теорія розмовної імплікатури вводить однойменну концепцію умовиводів, які передають значення за межами буквального тлумачення висловлювання. За Грайсом, ці імплікатури породжуються в контексті розмови і не закодовані безпосередньо в лінгвістичній структурі самого висловлювання. Ця концепція включає розпізнавання того, що має намір повідомити мовець, навіть якщо це значення не є сформульованим прямо та базується на припущенні, що учасники розмови, як правило, прагнуть співпрацювати та дотримуватись певних норм спілкування.

В основі розмовної імплікатури, відповідно, лежить принцип кооперації Грайса, який стверджує, що мовці прагнуть робити внески, які відповідають

контексту та меті розмови. Цей принцип далі розвивається в «максимах розмови», згрупованих у чотири категорії:

- Якість, що фокусується на правдивості, заохочуючи спікерів надавати правдиву інформацію та уникати тверджень без доказів.
- Кількість, що стосується обсягу наданої інформації, спонукаючи мовців бути якомога інформативними, але уникати зайвих деталей.
- Релевантність, що підкреслює доречність, спонукаючи мовців переконатися, що їхні внески безпосередньо пов'язані з поточною розмовою.
- Ясність, що підкреслює чіткість та ефективність, спонукаючи ораторів бути ясними, недвозначними, лаконічними та впорядкованими у своїх висловлюваннях.

Ці принципи не є суворими правилами, а служать вказівками для ефективного спілкування. Розмовні імплікації виникають як через дотримання цих максим, так і через навмисне відхилення від них. Коли оратор чітко слідує максимі, слухачі роблять прості висновки на основі буквального значення висловлювання. Проте мовці можуть навмисно порушувати максимум, щоб передати непряме значення. Наприклад, якщо хтось запитає: «Як їжа?» і відповідь: «Ну, цього мені подали чисту виделку», – доповідач порушує максимум релевантності. Це порушення сигналізує про те, що їжа, ймовірно, погана, спонукаючи слухача зробити висновок, що виходить за межі буквального тлумачення. [7, р. 23-35]

На відміну від розмовної імплікатури, конвенційна імплікатура не є похідною від динаміки розмови чи принципу співпраці. Натомість вона є типом умовиводу, пов'язаним з конкретним, загальноприйнятим значенням певних слів або фраз. Відповідне значення Грайс назвав «значенням поза часом» у розвідці про висловлювання та контекст їх застосування. [13, р. 88-89] Іншими словами, це імплікація, закладена в самій мові. Як і розмовні імплікатури, конвенційні імплікатури не впливають на фундаментальну

істинність речення. Вони передають додаткове значення, не змінюючи основного висловлювання. Такі слова та фрази, як «отже», «але», «навіть», «більше того» і «тому», часто асоціюються зі конвенційними імплікатурами. Наприклад, «Він китаєць; тому він знає, як користуватися паличками для їжі» передбачає зв'язок між тим, що людине є китайцем, і її вмінням користуватися паличками для їжі, навіть якщо істинність самого речення не залежить від цього зв'язку. Оскільки конвенційні імплікатури базуються на умовностях, вони не завжди логічно передбачувані, і їх потрібно вивчати як частину розуміння мови.

Ян Хуанг наголошує на тому, що концепція конвенційної імплікатури була предметом дебатів і різних спроб перевизначити її в полі прагматики. Деякі вчені стверджують, що її можна точніше класифікувати як інше лінгвістичне явище, таке як семантичне слідування, пресупозиція чи інші аспекти значення. [7, р. 54-58]

1.4. Пітер Фредерік Стросон

П. Ф. Стросон отримав визнання у сфері прагматики у 1950 році, коли опублікував статтю «On Referring», де він виступив проти теорії дескрипцій Рассела. Рассел хотів зрозуміти, як речення на зразок «Король Франції мудрий» можуть мати значення, навіть якщо короля Франції немає. Відтак, він припустив, що таке речення насправді не стосуються короля Франції. Натомість це складні екзистенційні твердження. Коли хтось вимовляє «король Франції мудрий», він стверджує три речі:

- Є король Франції.
- У Франції не більше одного короля.
- Немає нічого, що є королем Франції і не є мудрим.

Стросон не погоджується з рішенням Рассела. Він вважає некоректним казати, що коли хтось вимовляє речення «Король Франції мудрий», вони стверджують, що король Франції існує. Стросон припускає, що значення та посилення є різними. Значення виразу визначається правилами його

використання для посилення. Використання виразу відрізняється від твердження про існування речі, про яку йдеться. Коли хтось каже: «Король Франції мудрий», він використовує фразу «Король Франції». Однак цим не стверджується, що король Франції існує. Тому речення «Король Франції мудрий» має сенс, хоча й особи, що відповідає цьому імені немає. Саме речення не є істинним чи хибним, а використання речення, натомість, має істинну цінність. Погляд Стросона дозволяє більш прямолінійно зрозуміти, як ми використовуємо мову для позначення речей.

Концепція референції або однозначної референції є, на думку Стросона, центральною у розумінні того, як функціонує мова. Він пояснює, що ми часто використовуємо такі вирази, як «цей», «Наполеон», «він» і «король Франції», щоб згадати або послатися на конкретну особу, об'єкт, подію чи місце, роблячи заяву. Це він називає «використанням унікального посилення» («*uniquely referring use*»). Важливо зауважити, що один і той самий вираз може мати використання, відмінне від використання унікального посилення.

Стросон розрізняє три пов'язані поняття:

- Речення — це граматична структура, яку можна вимовити. Тут же Стросон наголошує на відокремленості речення від використання цього речення.
- Використання речення, що відбувається, коли мовець вимовляє речення, щоб зробити заяву. Одне й те саме речення можна використовувати для різних тверджень (наприклад, «Король Франції мудрий», вимовлене під час правління різних королів).
- Виголошення речення – це конкретний випадок вимовлення або написання речення. Дві людини можуть одночасно вимовляти те саме речення, роблячи два різні висловлювання, але однаково використовуючи це речення.

Такі самі відмінності стосуються висловлень. Висловлення є частиною речення (наприклад, «Король Франції»). Використання висловлення як ще одна технічна складова, пояснюється бажанням мовця згадати або послатися на щось. Це характеристика вживання виразу, а не сам вираз. Виголошення

висловлювання ж, подібно до виголошень речень, позначають аналогічний конкретний випадок. [14]

Інше нововведення Стросона – пристосування, в контексті пресупозиції, відноситься до процесу, коли слухачі мовчки коригують своє розуміння дискурсу, щоб прийняти пресупозицію, навіть якщо вона не була частиною їхніх попередніх знань. Цей механізм забезпечує плавну комунікацію, дозволяючи зрозуміти, здавалося б, безглузді висловлювання. Наприклад, якщо хтось скаже: «Моя машина зламалася», слухач, як правило, прийме припущення, що у мовця є автомобіль, навіть якщо цей факт раніше не був відомий. Ця нова інформація плавно інтегрується в розуміння розмови слухачем. Пристосування працює в умовах обмежень, гарантуючи, що нововведена інформація узгоджується з існуючою спільною основою. Основним обмеженням є те, що вміщена інформація не повинна бути суперечливою та сумісною з тим, що вже встановлено в дискурсі. Наприклад, якби хтось несподівано сказав: «Моя пожежна машина зламалася», пристосування було б менш імовірним. Володіння та використання пожежної машини є незвичним, тому це твердження суперечить загальним очікуванням.

Ідейна канва стосовно референції та пристосування яку розвив Стросон призвела до відповідного розвитку теорії пресупозицій, вперше у Новому часі представлена Готлобом Фреге. Пресупозиція - це висловлювання-висновок, яке вважається істинним під час виголошення речення. Його основна функція полягає в тому, щоб діяти як передумова для відповідного використання речення. Це фонове припущення зберігається навіть тоді, коли речення, що містить його, заперечується. Пресупозиції зазвичай генеруються певними лексичними одиницями та/або мовними конструкціями, відомими як тригери пресупозиції. Ці тригери можуть бути лексичними, як-от певні дієслова чи

описи, або конструкційними/структурними, як-от певні граматичні структури. Серед тригерів пресупозиції та відповідних їм пресупозицій є такі:

- Точні описи: «Король Франції лисий/не лисий» передбачає наявність короля Франції.
- Фактивні предикати: «Джон знає/не знає, що Бейрд винайшов телебачення» припускає, що Бейрд винайшов телебачення.
- Аспектуальні/зміна предикатів стану: «Мері перестала/не перестала бити свого хлопця» передбачає, що Мері була свого хлопця.
- Ітерації: «Джон повернувся/не повернувся до Кембриджа» припускає, що Джон був у Кембриджі раніше.
- Імплікативні предикати: «Джону вдалося/не вдалося кинути палити» припускає, що Джон намагався кинути палити.
- Часові речення: «Після того, як вона стала зіркою в любовному фільмі, Джейн вийшла/не вийшла заміж за підприємця-мільйонера» передбачає, що Джейн стала зіркою в любовному фільмі.
- Розривні речення: «Це був/не Бейрд винайшов телебачення» припускає, що хтось винайшов телебачення.
- Контрфактичні умови: «Якби мураха була розміром з людину, вона могла/не змогла б бігти в п'ять разів швидше за олімпійського спринтера» припускає, що мураха не така велика, як людина.

Пресупозиції виявляють кілька ключових властивостей, особливо постійність при запереченні та скасовуваність. Постійність при запереченні означає, що пресупозиція, викликана лексичним елементом або синтаксичною структурою, залишається постійною, навіть якщо речення, що її містить, заперечується. Наприклад, пресупозиція «є король Франції» залишається незалежно від того, чи є речення «Король Франції лисий» або «Король Франції

не лисий». Скасовуваність означає, що пресупозиції можуть бути зведені нанівець, якщо вони суперечать контекстуальній інформації, фоновим припущенням, розмовним імплікаціям або семантичним втіленням. Наприклад, у реченні «Король Франції не лисий — короля Франції немає!» початкове припущення про існування короля Франції скасовується явним твердженням, що його немає. [7, р. 64-75]

1.5. Аналіз пресупозиції

Різні теоретичні підходи мають на меті пояснити, як працюють пресупозиції. Три відомі аналізи включають фільтраційно-задовільний, аналіз скасування та аналіз пристосування.

Фільтраційно-задовільний аналіз, також відомий як аналіз Картунена–Сталнакера, передбачає, що пресупозиції не підлягають скасуванню та повинні бути задоволені, тобто впливати з їхнього локального контексту, який переважно розуміється як набір висловлювань. Локальний контекст динамічно конструюється, що дозволяє відфільтрувати небажані пресупозиції під час висхідного виведення речення. Тут ми стикаємось із так званою проблемою проєкції, що стосується питання передбачення та пояснення того, як пресупозиції простих речень, коли вони вбудовані в більші, складніші речення, стають або не стають пресупозиціями складного речення в цілому. Щоб вирішити проблему проєкції, цей аналіз класифікує оператори пресупозиції на три типи:

- Заглушки – оператори, такі як дієслова говоріння (наприклад, «сказав», «спитав») і дієслова висловлювання (такі як «думаю» чи «вірю»), що блокують успадкування пресупозицій нижніх речень матричним реченням.
- Дірки – оператори, як дієслова (наприклад, «знати»), модальні оператори (наприклад, «наверяд чи») і описове заперечення

дозволяють пресупозиціям піднятися і стати пресупозиціями матричного речення.

- Фільтри, що є двомісними логічними сполучниками, включно з «і», «або» і «якщо... то», діють як фільтри, вибірково дозволяючи одним припущенням підніматися, блокуючи інші.

Фільтраційно-задовільний аналіз визначає конкретні умови, за яких фільтри дозволяють або блокують успадкування пресупозицій:

- Умови («якщо p , то q »): пресупозиції частин успадковуються цілим, якщо « q » не передбачає « r », а « p » тягне за собою « r ».
- Кон'юнкції (" p & q "): пресупозиції успадковуються, якщо тільки " q " не передбачає " r ", а " p " тягне за собою " r ".
- Диз'юнкції (" p або q "): пресупозиції успадковуються, якщо тільки " q " не передбачає " r ", а заперечення " p " тягне за собою " r ".

Незважаючи на його значення як системного підходу до пресупозиції в лінгвістиці, цей аналіз має кілька недоліків. Класифікація операторів як заглушки, дірки та фільтри здається довільною, не має незалежної мотивації та пояснювальної сили. Також, існують випадки, коли пресупозиції, закладені під заглушками, зберігаються, що суперечить прогнозам аналізу. Крім того, умови фільтрації не в змозі точно передбачити успадкування пресупозиції в певних прикладах, що включають сполучники, умовні способи та інші структури.

Аналіз скасування, пов'язаний переважно з Джеральдом Газдаром, представляє перспективу проєкції пресупозиції, де пресупозиція, викликана лексичним елементом або синтаксичною структурою, не розглядається як іманентно фіксована. Натомість створюється потенційна пресупозиція, що може стати фактичною пресупозицією висловлювання, але тільки якщо вона не скасовується чи не заперечується конкретними мовними чи контекстуальними факторами.

Так, попереднє знання про світ може суперечити їй, отже, скасовувати потенційну пресупозицію. Наприклад, речення «Джон не виявив, що Ангола

знаходиться в Азії» викликає потенційне припущення, що Ангола знаходиться в Азії. Однак це скасовується загальновідомим фактом, що Ангола розташована в Африці. Інформація, надана в самому дискурсі, теж може суперечити потенційній пресупозиції. Якщо мовець каже: «У мене немає автомобіля», наступне висловлювання «Принаймні вам не потрібно турбуватися про паркування» зазвичай передбачає, що у мовця є автомобіль. Однак попереднє твердження прямо заперечує факт власності автомобіля, скасовуючи пресупозицію. Прямі логічні наслідки висловлювання можуть перекривати потенційні пресупозиції. У реченні «Джон не знає, що Мері страждає на поліноз: вона не страждає», потенційне припущення про те, що «Мері страждає на поліноз», заперечується явним висловом «вона не страждає», що призводить до скасування презумпції. Висновки, отримані з висловлювання, засновані на розмовних максимах, також можуть суперечити й скасовувати потенційні презумпції. Наприклад, «Якщо я пізніше зрозумію, що я не сказав правду, я зізнаюся в цьому перед усіма» несе в собі потенційну припущення, що мовець сказав неправду. Однак умовна структура речення передбачає, що мовець наразі не вірить, що він збрехав. Ця імплікатура скасовує потенційну пресупозицію.

- Аналіз пристосування, висунутий Ірен Гейм, пропонує погляд на пресупозицію в динамічній семантичній структурі, де значення, включаючи пресупозицію, розуміється як таке, що має потенціал для зміни контексту розмови. Цей підхід базується на концепції пристосування, що її запровадив Стросон, яка описує, як користувачі мови адаптують своє розуміння дискурсу, щоб включити нову інформацію, навіть якщо вона явно не вказана. Гейм розрізняє дві форми пристосування:
- Глобальне пристосування, де пресупозиція вважається істинною і додається до загального контексту розмови. Це відбувається, коли пресупозиція не суперечить жодній інформації, що існує.

Наприклад, у реченні «Король Франції не лисий» слухач може загалом прийняти припущення, що король Франції існує.

- Локальне пристосування, де замість того, щоб застосовувати до всієї розмови, пресупозиція інтегрована лише в межах обмеженої частини значення речення. Це відбувається, коли глобальне пристосування блокується протиріччям. Наприклад, в обміні:

Доповідач 1: У тітоньки Анни немає кота.

Доповідач 2: Тож принаймні вам не потрібно доглядати за її котом, коли вона у відпустці.

Пресупозиція «У тітоньки Анни є кіт» суперечить першому твердженню. Тому виникає локальне пристосування, яке обмежує обсяг пресупозиції другим висловлюванням, не впливаючи на усталене знання про те, що тітка Анна не має кота.

Гейм вважає, що глобальне пристосування зазвичай має перевагу над місцевим пристосуванням. Доповідачі та слухачі за замовчуванням намагатимуться глобально інтегрувати нову інформацію. Однак, коли виникають протиріччя, для збереження узгодженості використовується локальне пристосування. [7, р. 75-89]

1.6. Лінгвістична теорія Чомскі

Лінгвістика Ноама Чомскі, домінуюча сила в лінгвістиці протягом 1950-х і 1960-х років, вирізнялася своїм наголосом на синтаксисі. Цей наголос представляв значний відхід від попередніх лінгвістичних підходів, таких як структуралізм, який розглядав мову переважно як систему знаків та їхніх взаємозв'язків, прикладом чого є робота Фердинанда де Соссюра. Теорії Чомскі кинули виклик структуралістській зосередженості на описовому аналізі мови у її природному середовищі запропонувавши натомість модель,

яка надає пріоритет вродженій здатності людського розуму оволодівати мовою та генерувати її.

Центральною у лінгвістиці Чомскі є концепція генеративно-трансформаційної граматики. В основі цієї концепції лежала ідея про те, що граMATика повинна мати можливість генерувати всі граMATично правильні речення мови. Теорія запропонувала набір правил, відомих як трансформації, які можна застосувати до базових структур речень для створення складніших речень. Цей підхід мав на меті охопити основну структуру мови та пояснити, як мовці можуть створювати та розуміти нескінченну кількість речень.

Одним із найбільш суперечливих аспектів теорії Чомскі було відокремлення синтаксису від семантики. Чомскі стверджував, що речення можна аналізувати та розуміти винятково на основі його граMATичної структури, не враховуючи його значення. Прикладом цього є знамените речення «Безбарвні зелені ідеї сплять люто», яке граMATично правильне згідно з синтаксичними правилами Чомскі, хоча воно й безглузде. Цей поділ призвів до того, що семантику назвали «сміттєвим кошиком синтаксису», оскільки вона розглядалася як сховище для аспектів мови, які не можна пояснити формальними синтаксичними правилами.

Намагаючись вирішити проблему безглузості, Чомскі пізніше ввів поняття «особливості відбору». Ці особливості були, фактично, синтаксичними обмеженнями, які регулювали те, як слова могли б поєднуватися в реченні, гарантуючи, що певні комбінації, які призвели б до безглузких значень, були заборонені. Однак, незважаючи на цю спробу включити семантичні міркування, теорія Чомскі все ще зберігала основний фокус на синтаксисі. [15,р. 19-25]

РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКО-КОНТИНЕНТАЛЬНА ГІЛКА ПРАГМАТИКИ

Як уже раніше згадувалось у вступі до цієї роботи, європейсько-континентальна традиція розглядає мову та спілкування контекстуально, наголошуючи на тому, як мова функціонує в нашому життєвому досвіді. Ця перспектива контрастує з англо-американською традицією, яка часто розглядає прагматику як окремий компонент, вторинний щодо вивчення синтаксису та семантики. Європейсько-континентальна традиція розглядає мову як фундаментально переплетену з контекстом, визнаючи, що значення виникає в результаті взаємодії між мовними елементами та соціальними, культурними та історичними обставинами їх використання. Ця традиція сягає своїм корінням у кінець дев'ятнадцятого століття, збігаючись із «лінгвістичним поворотом» у філософії. У цей період зріс інтерес до вивчення мови як інструменту розуміння людських думок і дій. Такі ключові фігури, як Карл Бюлер, Фердинанд де Соссюр і Роман Якобсон, зробили значний внесок у цю традицію, наголошуючи на функціональних і соціальних аспектах мови.

Протягом ХХ століття ми спостерігаємо кілька етапів становлення європейсько-континентальної гілки, починаючи із її підсвідомого виникнення на ґрунті більш ранніх розробок у теоріях настрою, дейксису, риториці тощо, та завершуючи її укріпленням на фоні відходження від англо-американської гілки. Зміна у відкиданні формалізованої канви підкреслює важливість вивчення того, як мова вказує на контекст свого використання та взаємодіє з ним, визнання того, що мова служить різноманітним цілям, крім простої передачі інформації, та розуміння того, як використання мови формується та, у свою чергу, формує соціальні структури та культурні норми. Ватару Кояма хоплюючи континентальну традицію, лінгвістична прагматика може забезпечити більш повне та тонке розуміння того, як мова функціонує у дійсному світі. [6, р. 139-140]

Відтак, у рамках європейської континентальної лінгвістичної традиції прагматика не розглядається як окремий компонент лінгвістичної теорії, як

фонетика, фонологія, морфологія, синтаксис і семантика. Натомість вона пропонує функціональний погляд на всі ці основні компоненти, а також на інші галузі лінгвістики. Згідно з Вершуреном, прагматика — це загальний функціональний (тобто когнітивний, соціальний і культурний) погляд на мовні явища стосовно їхнього використання у формах поведінки. Прагматику слід розглядати як особливий погляд на те, з чим мають справу фонологи, морфологи, синтаксисти, семантики, психолінгвісти, соціолінгвісти тощо. [16, р.3-4]

Це означає, що прагматика, у європейсько-континентальній перспективі, розглядається як лінза, крізь яку можна дослідити всі аспекти використання мови, включно із тим, як мова використовується в різних соціальних контекстах, когнітивними процесами, задіяними в розумінні та створенні мови, культурними факторами, що впливають на використання мови. Відповідно, європейсько-континентальний погляд включає такі сфери, як соціолінгвістика, психолінгвістика та аналіз дискурсу, які зазвичай вважаються окремими галузями в англо-американській традиції.

2.1. Фердинанд де Соссюр

Лінгвістичні погляди Фердинанда де Соссюра, в основному знайдені в його посмертно опублікованому «Cours de linguistique générale» (1922), вважаються фундаментальними для структурної лінгвістики. Хоча він не був автором книги безпосередньо, вона була складена з його конспектів лекцій колишніми студентами. Ідеї Соссюра утворюють значний прорив у мовознавстві 19-го століття, незважаючи на звернення до подібних тем. У той час як лінгвісти 19-го століття торкалися таких концепцій, як соціальні та індивідуальні аспекти мови, системний підхід Соссюра виділив його. Він наголошував на аналізі мови як системи та визначенні лінгвістичних понять, не покладаючись на зовнішні дисципліни.

Основоположною для тематики цієї роботи є Соссюрівський концепт «langue». Соссюр визначає langue як «систему знаків», у якій значення кожного знаку утворюється винятково його зв'язком з іншими знаками в системі. Соссюр підкреслює, що мовні знаки не мають внутрішньої цінності, натомість, їхнє значення повністю впливає з їхніх відносин усередині системи. Він стверджує, що у мові існують лише відмінності, підкреслюючи реляційну природу мовного значення.

Концепція Соссюра про лінгвістичний знак, що включає означник (звуковий образ) і означуване (концепт), є центральною в його визначенні. Він стверджує, що зв'язок між цими двома є довільним, а їхнє значення впливає з їх відмінностей від інших знаків у системі, а не з будь-якого внутрішнього зв'язку з дійсністю. Соссюр також підкреслює, що мова є соціальним явищем. Мова є кодом спільноти, і його існування залежить від цього спільного розуміння. Цей соціальний аспект відрізняє langue від parole, не менш важливого терміну, що його запровадив Соссюр, та який позначає конкретну реалізацію абстрактної системи langue в окремих актах мовлення.

«Cours de linguistique générale» Соссюра, серед іншого також вводить дихотомію синхронії проти діячронії як фундаментальну концепцію розуміння мови. Синхронія стосується вивчення мовної системи в певний момент часу без урахування її історичного розвитку. І навпаки, діячронія передбачає аналіз того, як мова розвивається з часом. Соссюр вважав поняття «система» релевантним лише в синхронічних рамках. Він стверджував, що мовні зміни – це процес зміни зв'язків окремих знаків у системі, а не систематична трансформація всієї системи. Іншими словами, з точки зору Соссюра, система мови існує лише в стані синхронії. Зміни відбуваються в окремих компонентах, і як тільки ці зміни стають інтегрованими, мова встановлює новий синхронний стан. Хоча Соссюр чітко розрізняв синхронію та діячронію, він вважав, що ця відмінність не є абсолютною. Він визнав, що жоден мовний стан не є цілком незалежним від свого історичного контексту.

Розрізнення між синхронією та діакронією відіграло вирішальну роль у формуванні лінгвістичної думки ХХ століття. Наголошуючи на важливості вивчення мовних систем у конкретний момент часу, структуралізм, який значною мірою спирався на ідеї Соссюра, зміг розробити нові методи аналізу мовної структури. Так, розширюючи ідеї Соссюра, Празька школа лінгвістики, як обговорювалося в джерелі, запропонувала більш тонке розуміння відношення синхронії та діакронії. Цей лінгвістичний гурток, що діяв на початку ХХ століття, стверджував, що, незважаючи на цінність різниці між цими двома перспективами, важливо визнати, що на синхронічний стан мови завжди впливає її діакронічний розвиток. Діячі гуртка стверджували, що фонетичні зміни, наприклад, не є випадковими явищами, а формуються існуючою звуковою системою мови. Отже, діакронічні зміни не є абсолютно довільними, а залежать від синхронічних структур. [17, р. 780-793]

2.2. Карл Бюлер

Карл Бюлер (1879-1963) був німецьким психологом, та, до певної межі, психолінгвістом, чия робота не настільки відома в англійськомовних країнах, хоч і інтерес до нього в Європі протягом останніх десятиліть відновився. Інтерес Бюлера до мови впливає з його досвіду в *Denkpsychologie*, школі психології, яка зосереджена на розумінні процесів мислення та структур. Такий підхід підкреслював активний характер мислення та роль контексту в розумінні. Для Бюлера мова існує і як структурована система, і як інструмент соціальної дії. Його робота була спрямована на створення комплексної теорії мови, яку він назвав «сематологією».

Творчість Карла Бюлера стоїть на перетині різноманітних інтелектуальних течій. У психології він кинув виклик традиційному асоціонізму Вундта, Гербарта та Тітченера, віддаючи перевагу активному розуму, як підкреслював Ах. Він спирався на розрізнення Brentano і Штумпфа

між психічним змістом і функціями і прийняв концепцію мовленнєвого акту Гуссерля, пропонуючи критичну переоцінку. Подібним чином Бюлер знайшов натхнення у погляді Фердинанда де Соссюра на мову як на соціальну конструкцію, але також критично поставився до його ідей, особливо щодо наголосу Гуссерля на створенні сенсу. Навіть поза межами своїх найближчих сучасників Бюлер виявив спорідненість із такими діячами, як Гардінер, чия спільна зосередженість на простому реченні «Іде дощ» є прикладом їх інтелектуальної конвергенції в підході до мови.

З філософської точки зору, Бюлер знайшов натхнення в давній традиції розгляду ролі мови. Погляд Платона на мову як засіб спілкування, зокрема обміну інформацією про світ, перегукувався з Бюлером. Він також прийняв погляд Аристотеля на мову як дію (праксіс) і перебував під впливом розвідки Джона Стюарта Мілля про те, що значення не є простою репрезентацією. Нерліх та Кларк згадують Георга Зіммеля та Ернста Кассіра, а також Леонарда Блумфілда як потенційних впливових осіб, але необхідні додаткові дослідження, щоб зрозуміти специфіку їхнього впливу на мислення Бюлера.

Крім окремих мислителів, інтелектуальний розвиток Бюлера формувався ширшими рухами. Його час у Вюрцбурзькій школі, зосередженій на процесах мислення та структурах, а не на простих елементах, суттєво вплинув на його творчість. Сучасні тенденції герменевтики вплинули на його розуміння інтерпретації, контексту та значення. Тут же наводиться гештальтпсихологія як інший потенційний вплив. Цікаво, що, хоча Бюлер не був прямим натхненником, він залучався до біхевіористських теорій, особливо очевидно в його зосередженості на «апеляційній» функції мови та його взаємодії з роботою Грейс Андрус де Лагуна. Проте він дотримувався чіткої позиції, визнаючи унікальну роль значення в людській мові. Нарешті, наголос Бюлера на функціях мови, а не просто на формах, зближує його з ширшою функціоналістичною традицією в лінгвістиці та психології, поширеною на рубежі ХХ століття.

Центральна у доробку Бюлера, модель Органону, візуалізована як трикутник, що перетинає коло, ілюструє теорію Карла Бюлера про функції мови та її зв'язок з мовцем, слухачем і репрезентованим суб'єктом. Коло позначає чуттєво подане звукове явище, яке розглядається фонетикою. Трикутник символізує змістові характеристики слова, аспект, який вивчається у фонології. Модель підкреслює три функції мови, представлені вершинами трикутника.

Розташована на вершині трикутника, функція репрезентації відноситься до здатності мови зображати об'єкти та стан речей. Ця функція стосується передачі інформації про світ. Наприклад, речення «Йде дощ» представляє метеорологічне явище. Вираження, функція, розташована в одному з кутів основи трикутника підкреслює, як мова розкриває внутрішній стан, емоції та думки мовця. Проявами в цьому контексті є звукові хвилі. Наприклад, «Йде дощ» може виражати розчарування або занепокоєння мовця. Розташована в іншому базовому куті трикутника, функція звернення підкреслює роль мови у впливі на дії та поведінку слухача. У цьому випадку звукові хвилі діють як сигнали. «Йде дощ» може мати на увазі заклик до слухача носити парасольку або залишатися вдома.

Модель підкреслює, що одне висловлювання може одночасно виконувати всі три функції. Бюлер стверджує, що кожен знак діє як симптом (розкриває стан мовця), сигнал (спрямовує слухача) і символ (посилається на світ). Однак він зауважує, що ці функції не виключають одна одну, а переплітаються і діють різною мірою залежно від контексту. Крім того, модель Органону розташовує мовця на одному кінці лінії, що проходить через коло, а слухача — на іншому. Таке позиціонування підкреслює динамічний обмін інформацією та наміром у комунікативному акті. Бюлер наголошує, що його модель Органону — це не просто механічна модель причинно-наслідкових зв'язків. Визнаючи вплив біхевіоризму, він залучає активну роль як мовця, так і слухача в конструюванні значення та розумінні.

Бюлер розвинув свої ідеї далі, запропонувавши схему мови з чотирьох аспектів. Цей важливий елемент його ширшої теорії мови, візуалізується як чотири сегментний шаблон, що охоплює *sprechhandlung* (мовленнєву дію), *sprachwerk* (мовну роботу), *sprechakt* (мовленнєвий акт) і *sprachgebilde* (формальні аспекти мови). Ця схема об'єднує поняття з лінгвістики і психології поряд із концепціями філософії Гуссерля і герменевтики.

Він розрізняє два рівні абстракції: конкретний рівень (дія та робота), зосереджений на спостережуваних аспектах використання мови. Дія підкреслює цілеспрямоване використання мови мовцем у соціальній взаємодії, що узгоджується з поглядом Бюлера на мову як *праксис*. Робота стосується продукту мовленнєвої дії, наприклад тексту, який можна аналізувати незалежно від оригінального акту мовлення. Формальний рівень (акт та структура) має справу з більш абстрактними, глибинними аспектами мови. Акт узгоджується зі *Sprechakt* Гуссерля, зосереджуючись на навмисному акті наповнення звуків або знаків значенням. Структура відноситься до формальних систем і правил мови, охоплюючи фонологію, граматику та інші лінгвістичні рівні.

Схема додатково підкреслює взаємодію суб'єктно-орієнтованих і об'єктно-орієнтованих перспектив у розумінні мови. Суб'єктно-орієнтована перспектива наголошує на намірах, діях і творчому процесі створення сенсу мовця, тоді як об'єктно-орієнтована наголошує на формальних структурах мови, соціальних нормах і продукті використання мови (наприклад, текстах). Ключові наслідки та значення схеми полягають у її здатності інтегрувати різноманітні впливи та концепції. Це підкреслює спробу Бюлера поєднати психологічний і лінгвістичний підходи до мови, позиціонуючи мовленнєву дію як центральну частину використання мови. Підживлюючись як індивідуальними актами формування сенсу, так і соціально спільною формальною системою мови, схема пропонує основу для аналізу використання мови як динамічного процесу, що включає індивідуальну дію,

соціальний контекст і формальні властивості мови. Це дозволяє детально зрозуміти, як сенс генерується, передається та інтерпретується в конкретних комунікативних ситуаціях. Зрештою, схема Бюлера з чотирма полями пропонує комплексний спосіб аналізу мови, враховуючи як її структурні властивості, так і її використання в реальних комунікативних ситуаціях. Це підкреслює його погляд на мову як інструмент дії, вбудований у соціальну взаємодію та людську мету. [4, р. 224-237]

2.3. Роман Якобсон та Майкл Сільверстейн

Роман Якобсон (1896–1982), провідний діяч Празької школи лінгвістики, зробив суттєвий вклад у цю галузь, досліджуючи акт мовлення з інтенціональної, інтеракційної та функціональної точок зору, виходячи за межі дослідження Соссюра стосовно мовних систем.

У статті 1957 року про індексність мовлення, яка вважається основоположною працею в лінгвістичній прагматиці, Якобсон досліджував концепцію «перемінників» («shifters»). Перемінники – це мовні знаки, які безпосередньо кодують інформацію про акт мовлення (*parole*) у структуру мови (*langue*). Вони отримують своє значення від конкретного контексту, у якому вони використовуються. Серед поширених прикладів є особові займенники «я», «ти», «ми» тощо; дейктичні вирази на зразок «це», «це», «тут», «зараз»; маркери часу, як-от «теперішній», «минулий», «майбутній». Перемінники долають розрив між абстрактною системою мови та її конкретним використанням у спілкуванні. Вони демонструють, що мова – це не лише репрезентація світу, але й орієнтування в безпосередньому контексті взаємодії.

Якобсон заперечував точку зору про те, що перемінники не мають стабільного значення. Він визнав, що їх довідка змінюється в залежності від ситуації. Однак він стверджував, що вони мають загальне значення, яке залишається незмінним. Наприклад, «я» завжди відноситься до мовця висловлювання, а «зараз» завжди стосується часу висловлювання, незалежно

від того, хто говорить і коли. Це узгоджене основне значення є тим, що робить зміни частиною структури мови.

Якобсон також розширив модель Бюлера про три функції мови (репрезентація, вираження, звернення), додавши ще три функції: фатичну, металінгвістичну та поетичну. Замість трьох функцій Якобсон запропонував шість функцій використання мови, які визначаються шістьма факторами:

- Адресант;
- Адресат;
- Контекст;
- Повідомлення (зміст);
- Зв'язок (спосіб спілкування, наприклад, усний чи письмовий);
- Код (мова або система знаків, що використовуються для спілкування).

Так, кожен із цих факторів відповідає певній функції:

- Референтна функція, задачею якої є передача інформації про контекст (подібно до репрезентативної функції Бюлера);
- Емоційна функція, що виражає емоції та ставлення адресанта;
- Конативна функція, що має на меті вплинути на поведінку або думки адресата;
- Фатична функція, що встановлює та підтримує зв'язок між адресантом і адресатом;
- Поетична функція, зосереджена на самому повідомленні та його естетичних якостях;
- Металінгвістична функція, що посиляється на використовуваний код або мову.

У той час як Бюлер зосереджувався на трьох основних функціях, Якобсон стверджував, що всі висловлювання багатфункціональні, причому кожна функція відіграє певну роль різною мірою залежно від контексту. Він вважав, що ця поліфонія функцій, а не одна домінуюча функція, характеризує

спілкування. Коли ж робота Якобсона над перемінниками підкреслила важливість контексту для розуміння мови. Показавши, як граматику шифрує елементи мовленнєвої ситуації, він заклав основу для прагматики як галузі дослідження. Він закликав колег-вчених звернути увагу на контекстно-залежні функції мовлення, наголошуючи на їхній однаковій важливості з референтними функціями мови, які в той час вивчалися частіше. [4, р. 280-286]

Робота учня Якобсона, Майкла Сільверстайна, ґрунтувалася на теоріях Якобсона щодо функціонування мови в кількох ключових напрямках. Якобсон запропонував типологію мовних функцій у межах даної мовленнєвої ситуації. Сільверстейн об'єднав поняття Якобсона про індексність мовлення з його функціональною схемою мовленнєвої події. Сам Якобсон ніколи не встановлював зв'язку між індексністю та типологією мовної функції. Сільверстейн стверджував, що різні прагматичні значення, окрім референтної функції, дають чіткий аналіз висловлювань. Він підкреслив концепцію метапрагматики, яка передбачає опис прагматичного використання мови. Сільверстейн бачив метапрагматику як ключ до розуміння концептуального сприйняття мови суспільством, оскільки вона показує, як мовці раціоналізують і виправдовують мовну структуру та використання. У той час як Якобсон започаткував металінгвістичну функцію мови, Сільверстейн суттєво розвинув це за допомогою ідеї метапрагматики. Так, Сільверстейн розширив теорії Якобсона, додавши важливу увагу до прагматичних та індексних аспектів мови, стверджуючи за більш повне та детальніше розуміння того, як мова функціонує в соціальних контекстах [18].

2.4. Гартмуд Хаберланд та Якоб Луїс Мей

Гартмуд Хаберланд та Якоб Луїс Мей започаткували чи не найвідоміший часопис, що стосується винятково царини прагматики. Двоє вперше зустрілися у 1975 році під час семінару з обчислювальної семантики, проведений Інститутом семантичних і когнітивних досліджень у Кастаньолі, Швейцарія. Вже у квітні 1977-го року був опублікований і розповсюджений серед

академічної спільноти перший випуск «Journal of Pragmatics». Передовиці визначних випусків «Journal of Pragmatics» за 1977, 1989 та 2002 роки дають неабияке розуміння як тенденції прагматики сучасності журналу, так і відповідну канву його співредакторів.

Передовиця випуску 1977-го року дає визначення лінгвістичної прагматики, яке кидає виклик панівним тенденціям у лінгвістиці того часу. Хаберланд і Мей характеризують лінгвістичну прагматику як дослідження використання мови, навмисно уникаючи прямого зв'язку з попередніми визначеннями прагматики. Натомість вони зосереджують своє визначення на практичних вимірах мови, як вона використовується в реальних життєвих обставинах. Цей наголос на «використанні мови», стверджують вони, відрізняє лінгвістичну прагматику від звичайних лінгвістичних структур, особливо формалістичних традицій, які мають тенденцію абстрагувати мову від її фактичного вживання та самих користувачів. Для Хаберланда та Мея вивчення лінгвістичної прагматики має враховувати як конкретні висловлювання окремих людей, так і ширші суспільні сили, які формують те, як мова використовується, структурується та збагачується значенням в межах спільноти. Щоб проілюструвати свою позицію, вони розрізняють «природні» та «штучні» мови. Визнаючи існування та корисність штучних мов (як-от мов комп'ютерного програмування), вони стверджують, що лінгвістична прагматика в першу чергу стосується природних мов — тих мов, які органічно виникають у людських суспільствах. Саме в контексті природних мов взаємодія між мовою, мисленням і соціальною взаємодією стає найбільш очевидною. Хаберланд і Мей критично розглядають те, що вони бачать як недоліки традиційних, формалістичних підходів до лінгвістики. Вони стверджують, що ці підходи, ізолюючи мову від її соціального середовища, є недостатніми для охоплення динамічного та залежного від контексту характеру використання мови. Ця критика формує основу для їхнього

центрального аргументу: мова не може бути відірвана від її соціального контексту.

Хаберланд і Мей вважають, що лінгвістична прагматика повинна бути не окремою галуззю лінгвістики, а скоріше її основою. Вони передбачають лінгвістику, яка є за своєю суттю прагматичною, де соціальні умови виробництва та споживання мови є не другорядними, а фундаментальними для розуміння самої мови. [19]

У передовиці 1989 року, що вони її назвали «Copp(er)ing out» на честь мідного ювілею журналу, співредактори підкреслюють рішення включити «ненаукові» матеріали, такі як музика, поезія та малюнки, на додаток до традиційних академічних статей. Намір полягав у тому, щоб представити багатогранний погляд на мову та використання мови, охоплюючи як серйозні роздуми, так і гумор. Хаберланд і Мей визнають, що такий відхід від традиційних академічних норм може сподобатися не всім, але вони сподіваються, що навіть ті, кому не подобається нетрадиційний формат, не образяться. Стаття також досліджує історію журналу, ділячись анекдотами про заснування журналу та закулісними історіями окремих статей і редакційних статей.

Редакційна стаття завершується підкресленням прагнення журналу до багатомовності, демонструючи різноманітність мов, представлених у «мідному» випуску. [20]

Передовиця випуску срібного ювілею у 2002 році повертає її авторів до своєї редакційної статті 1977 року, де вони стверджували про зміну погляду на вивчення мови, виступаючи за відхід від аналізу «тексту» до зосередження на «живих» умовах, за яких було створено висловлювання. Вони вважали прагматику не просто субдисципліною лінгвістики, а принципово іншим способом погляду на лінгвістичні речі — радше перспективою, ніж компонентом. Ця перспектива підкреслювала соціальну актуальність

лінгвістики, зумовлену суспільними потребами та спрямовану на соціальні та соціумні зміни через вивчення мови. Однак вони визнають, що ситуація змінилася з 1970-х років, спостерігаючи зниження актуальності вивчення мови поза академічним середовищем, на противагу новому «лінгвістичному повороту» в академічному середовищі, який зосереджується на «дискурсі» як ключі до розуміння суспільства.

Незважаючи на цю нову тенденцію, автори залишаються відданими своїй початковій точці зору про те, що погляд на об'єкт дослідження має більше значення, ніж сам об'єкт. Вони знову підтверджують свою віру у важливість «користувача» в прагматиці не лише як теоретичної концепції, а й як активного учасника, що формує напрямок галузі. Вони підкреслюють важливість соціально закріпленого використання мови, перспективу, втілену в критичному аналізі дискурсу та проілюстровану прикладами того, як мова працює в реальному соціальному контексті. Крім того, автори визнають зміну свого погляду на роль тіла в прагматиці. Вони визнають важливість «втілення», розуміння того, що наші когнітивні та вольові процеси вкорінені в нашій фізичній істоті. Це поширює прагматику за межі мовленнєвих дій, щоб охопити дослідження жестів і «тілесні рухи» як невід'ємні компоненти розмовних послідовностей. Ця еволюційна перспектива підкреслює більш динамічний та інклюзивний погляд на клас, визнаючи, як люди активно формують свою належність до класу через втілену взаємодію з іншими. Хаберланд і Мей припускають, що це нове розуміння вимагає більш тонкого підходу до інших соціальних наук, включаючи аспекти, які раніше вважалися «екстралінгвістичними».

Наприкінці передовиці, автори критикують тенденцію деяких прагматичних теорій в ігноруванні «людського стану» і суспільні наслідки використання мови. Вони вимагають прагматичного підходу, який визнає «вагу» цих прихованих суспільних факторів і інтегрує потреби користувача в практичне застосування [21].

2.5. Когнітивний поворот та теорія релевантності

На відміну від хронологічного поділу Коями, Нерліх та Кларк виокремлюють ще один щабель у розвитку історії сучасної прагматики – когнітивний поворот, що ознаменував період застосування минулих розробок у галузі, в тому числі з досягнень англо-американської традиції, у намаганні зрозуміти прагматичну проблематику через призму пізнання. Це зрушення узгоджується з ширшою тенденцією в лінгвістиці та філософії, яка визнає вирішальну роль пізнання в обробці мови.

Нерліх і Кларк висвітлюють внески Грайса, зокрема акцент на намірах мовця, як основу когнітивного повороту, а також згадують теорію релевантності, розроблену Деном Спербером і Дейдрі Вілсон, як приклад когнітивного повороту в дії. [4, р. 6]

Таким чином, теорія релевантності представляє висновковий підхід до прагматики, який має на меті пояснити, як люди розуміють передбачуване значення мовця на основі доказів, наданих у їхніх висловлюваннях. Ця теорія ґрунтується на ідеї, що висловлювання створюють певні очікування релевантності, які спрямовують слухача до передбачуваного значення. У підніжжя теорії лежать два принципи релевантності. Когнітивний принцип релевантності передбачає, що людське пізнання природно орієнтоване на максимізацію релевантності. Наші когнітивні системи еволюціонували таким чином, щоб надати пріоритет обробці інформації, яка забезпечує найбільш значні когнітивні ефекти з найменшими зусиллями на обробку. Комунікативний же принцип релевантності стверджує, що кожне висловлювання несе в собі невід’ємну презумпцію його оптимальної релевантності для аудиторії. Це означає, що слухачі очікують, що висловлювання варте їхніх зусиль, щоб опрацювати, і що мовець, у межах

своїх здібностей і уподобань, зробив висловлювання якомога легким для розуміння.

Релевантність залежить від двох ключових факторів: когнітивних ефектів і зусиль обробки. Когнітивні ефекти – це цінні зміни в розумінні світу людиною, отримані від обробки нової інформації (вхідних даних). Яскравим прикладом є створення контекстуальних наслідків, які є висновками, зробленими шляхом поєднання вхідних даних із наявними знаннями. Зусилля обробки – кількість розумової роботи, необхідної для обробки вхідних даних і отримання когнітивних ефектів. Оптимальна релевантність досягається, коли висловлювання забезпечує адекватні когнітивні ефекти, щоб бути вартим зусиль аудиторії на обробку, а також є найбільш релевантним висловлюванням, яке комунікатор може створити, враховуючи його здібності та вподобання.

Теорія релевантності припускає, що слухачі йдуть шляхом найменших зусиль під час інтерпретації висловлювань: вони перевіряють різні інтерпретації (включно з розв'язанням двозначностей, ідентифікацією посилань і розпізнаванням наслідків) у порядку доступності. Вони зупиняються, коли досягають інтерпретації, яка виправдовує їхні очікування релевантності.

Спербер та Вілсон розрізняють поняття імплікатури та експлікатури, обидва з яких сприяють розумінню висловлювання. Це розрізнення зосереджується на тому, як ці елементи походять і на їх роль у передачі значення мовця.

Експлікатури представляють явний зміст висловлювання. Вони виводяться шляхом поєднання декодування лінгвістичного значення речення та його збагачення за допомогою прагматичного висновку. Цей процес збагачення враховує такі фактори, як усунення неоднозначності, роздільна здатність посилення та лексичне звуження або розширення. По суті,

експлікатури – це висловлювання, які мовець безпосередньо повідомляє і має намір, щоб слухач визнав їх істинними або ймовірно істинними.

З іншого боку, аналізовані раніше Грайсом, імплікатури – це імпліцитні значення, які слухач виводить на основі висловлювання та контексту. Теорія релевантності далі класифікує імплікатури на два типи:

- Імпліцитні передумови, що є контекстуальними припущеннями, які використовує слухач, щоб зрозуміти сенс висловлювання. Вони утворюються на основі попередніх знань слухача та поточного контексту дискурсу.
- Неявні висновки, які слухач робить на основі пояснень і неявних передумов. Вони представляють передбачуване значення, яке мовець хоче передати опосередковано.

Теорія релевантності підкреслює, що як експлікатури, так і імплікатури є невід’ємними для успішної комунікації. Слухач будує гіпотези щодо обох типів значень паралельно, використовуючи як орієнтир презумпцію мовця щодо оптимальної релевантності. Це означає, що слухач намагатиметься інтерпретувати висловлювання таким чином, щоб отримати найбільший когнітивний ефект за найменших зусиль обробки, збалансовуючи явний зміст із запланованими наслідками.

Далі висловлене припущення, що розуміння висловлювань часто вимагає метарепрезентативних здібностей – здатності представляти думки та переконання себе та інших. Іронія, зокрема, виникає, коли мовець повторює думку чи висловлювання, які він не підтримує, водночас висловлюючи незгодне ставлення. Це вимагає від слухача здатності сприймати як зміст, що повторюється, так і ставлення мовця до нього. Враховуючи складні вимоги до розуміння, Спербер і Вілсон пропонують існування спеціалізованого когнітивного модуля, присвяченого комунікації. Цей модуль містив би спеціалізовані механізми, включно із процедурою теоретико-релевантного розуміння, для ефективною обробки та інтерпретації висловлювань [23].

РОЗДІЛ 3. ДЕЯКІ СКЛАДНОЩІ ПОДІЛУ ПРАГМАТИКИ НА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКО- КОНТИНЕНТАЛЬНУ ГІЛКИ

У своїй статті для Оксфордського довідника з прагматики Джеф Вершуерен, ознайомлений з підвалинами двох найбільших для ХХ століття гілок прагматики, робить важливий висновок щодо теперішнього та майбутнього цього дихотомічного поділу для царини прагматики загалом. Робить він це, досліджуючи історичний розвиток і характеристики двох протилежних підходів до лінгвістичної прагматики, подібно до методології цієї праці. Вирок Вершуерена означає англо-американську традицію як таку, що характеризується компонентним поглядом, розглядає прагматику як окремий компонент у рамках лінгвістичної теорії, підкріплюючись специфічними темами, такими як імплікатура, пресупозиція та мовленнєві акти. Він додає, що встановлення чітких меж між прагматикою та іншими мовними компонентами, особливо семантикою є належним у розвідці цієї гілки. Навпаки, європейсько-континентальна традиція приймає перспективний погляд, розглядаючи прагматику як лінзу для дослідження всіх мовних явищ з точки зору їхніх властивостей і процесів використання. Цей підхід охоплює ширше коло тем, охоплюючи елементи соціолінгвістики, психолінгвістики та аналізу дискурсу. Ця ідея не є новою, оскільки вона вже була висвітлена Гартмудом Хаберландом та Якобом Мейєм, співзасновниками часопису «Journal of Pragmatics», в якому Вершуерен, до речі, теж публікувався.

Що є насправді ключовим для цього дослідження, то це відгук Вершуерена на сам концепт поділу прагматичного вчення на дві географічно орієнтовні традиції. Поза сумнівом, цей поділ історично є достовірним, оскільки всередині ХХ століття дійсно стався певний «злам» у вивченні того, як мова використовується, від контекстуально-наближеного аналізу до формалізованої філософії буденної мови. Однак, на думку Вершуерена, географічна різниця між цими школами не є абсолютною. Це підкреслює наявність як вузьких, так і ширших підходів до прагматики в різних

географічних положеннях. Більше того, це підкреслює вплив місцевих інтелектуальних традицій та взаємозв'язок ідей у галузі. Також очевидно, що Вершуерен досліджував спроби об'єднати різноманітний діапазон явищ, які вивчає прагматика. Це включає обговорення концепції «адаптивності» як потенційної об'єднуючої основи та підкреслення важливості культурного контексту для розуміння використання мови. Він закінчує підкресленням появи руху «емансипаційної прагматики», який прагне включити незахідні погляди та кинути виклик домінуванню західноцентричних поглядів у цій галузі. [22, р. 120-131]

Дійсно, у руслі англо-американської традиції присутні випадки дослідження висловлювань природної мови у більш фундаментально прив'язаному до та залежному від контексту ключі. Тут вже теорія контекстуально залежних імплікатур Грайса грає на руку майбутнім розвідкам про спектр прихованих висловлюванням значень, їх походження та сприйняття адресатом, подібно до теорії релевантності Спербер-Вілсон. Сама ж теорія релевантності розроблена французом Спербером, вихованцем Паризького та Оксфордського університетів, та англійкою Вілсон, виховницею Оксфордського університету та Массачусетського технологічного інституту. За географічною оцінкою теорія релевантності має всі підстави бути здобутком англо-американської гілки, однак, змістовно потрапляє до європейсько-континентальної.

З іншого боку, європейсько-континентальна гілка територіально охоплює діячів, чий доробок змістовно належить англо-американській традиції. Так, Лаурі Картунен, що доклав зусиль до фільтраційно-задовільного аналізу, є уродженцем Фінляндії, проте й називав альма матер Індіанський університет у Блумінгтоні. Також, Ірен Гейм, уродженка Німеччини та вихованиця Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана та

Констанцького університету, зробила внесок у формі аналізу пристосування щодо пресупозицій.

Питання національної спадщини у сучасному світі займають не останню сходинку під час історичного аналізу тієї чи іншої галузі, що підштовхує дослідника історії прагматики до майже бездонної ями хитросплетінь довкола визначення певного діяча у сфері прагматики та побічних лінгвістичних дисциплін (або ж доробку цього діяча) відносно його чи її територіальної приналежності в тому числі. Цей, якщо не глухий кут, то велетенська перешкода, безумовно має переглянута.

ВИСНОВКИ

Робота простежує історичну еволюцію прагматики, висвітлюючи коріння дисципліни в попередніх філософських і лінгвістичних дослідженнях. Починаючи з класичного періоду, який зосереджувався на настрої та комунікативному намірі в риториці, вона потім просувається через ХІХ і ХХ століття, підкреслюючи появу ключових понять, таких як дейксис, і зростаюче визнання обмежень суто формальних підходів до мови. Це історичне відстеження завершується ідентифікацією ключових фігур, таких як Фердинанд де Соссюр, і підйомом структуралізму, створюючи основу для появи прагматики як окремої галузі.

Ретельно викладається англо-американська традицію, із наданням відповідного аналізу її видатних діячів, починаючи з новаторської роботи Дж. Л. Остіна з теорії мовленнєвих актів. Виклад класифікації Остіна локутивних, ілокутивних і перлокутивних актів і його концепції умов успішності є висвітленням англо-американської уваги до мови як дії.

Запропоновано розгляд внеску Джона Серла із наголосом на його вдосконаленні теорії мовленнєвих актів, зокрема на його класифікації іллокутивних актів і його концепції «фону» в розумінні контексту.

Досліджується теорія імплікатур Грайса, що залучає його принцип співпраці та пов'язані з ним принципи, підкреслюючи англо-американський акцент на процесах висновування в комунікації.

Нарешті досліджується робота Стросона про референцію та пресупозицію. Підкреслюється роль спільних припущень в успішній комунікації та подальше збагачення розуміння зосередженості англо-американської традиції на механіці значення за межами буквального змісту.

Дослідження продовжує виклад європейсько-континентальної перспективи. Встановлюється її контрастний «перспективний погляд», який обрамляє прагматику як лінзу для розуміння мови, що використовується. Виявляється глибоке коріння традиції в європейській інтелектуальній історії,

встановлюючи зв'язки з такими діячами, як Вільгельм фон Гумбольдт, і наголошується на її цілісному підході до мови.

Також запропоновано аналіз розрізнення Соссюра між «langue» і «parole». Наголошується на соціальних та індивідуальних вимірах використання мови, які є центральними для європейсько-континентальної перспективи.

Розглядається модель Органону Карла Бюлера. Зосереджуємось на репрезентативній, експресивній та апелятивній функціях мови. Згадані функції ще більше підкреслюють багатогранний характер спілкування.

Проаналізовано розширення Романом Якобсоном моделі Бюлера, включаючи фатичні, металінгвальні та поетичні функції. Виявляється комунікативний динамізм, наголошений у цій традиції. Крім того, висвітлюється внесок Майкла Сільверстайна у метапрагматику, яка зосереджується на тому, як мова використовується для опису власного використання. Останнє демонструє увагу європейсько-континентальної традиції до саморефлексивної природи мови.

У роботі здійснюється критичний аналіз поділу між англо-американською та європейсько-континентальною традиціями. Спочатку визнається історична актуальність такого розходження, насамперед через розвиток формалізованих підходів, таких як філософія буденної мови в межах англо-американської школи. Однак існують вагомні аргументи проти сприйняття цього поділу як абсолютного. Йдеться про розвідки Джефа Вершуерена, який визнає як вужчі, так і ширші підходи до прагматики в межах кожної традиції. Підкреслюється взаємозв'язок ідей у галузі, проілюстрований гібридизацією концепцій і присутністю таких постатей, як Ден Спербер, чия робота виходить за межі простої географічної категоризації. Аналіз Вершуерена підкреслює обмеження суто географічного поділу та виступає за більш інклюзивну та глобально обізнану сферу прагматики. Здійснено огляд спроб подолання поділу із посиланням на дискусію Вершуерена про «адаптивність» як об'єднуючу концепцію та важливість культурного

контексту. Зрештою виокремлюється поява «емансипаційної прагматики», що прагне кинути виклик західноцентричним упередженням у галузі, виступаючи за більш детальне розуміння прагматики, яке охоплює різноманітні мовні та культурні точки зору.

Оскільки прагматика продовжує розвиватися, охоплення інтелектуального розмаїття, представленого діями обох гілок буде життєво важливим для всебічного розуміння того, як мова функціонує в усіх її складностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк І.А. Філософія мови: традиція аналітичної філософії. Підручник. - Київ: "Центр учбової літератури", 2021. - 320 с.
2. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики: Підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2009. 304 с.
3. Chapman S. Pragmatics. – Palgrave Macmillan, 2011.
4. Nerlich B., Clarke D.D. Language, Action, and Context. The Early History of Pragmatics In Europe and America, 1780-1930. – Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1996.
5. Nerlich B., Clarke D.D. Language, action, and context. Linguistic pragmatics in Europe and America (1800-1950) // Journal of Pragmatics. – 1994, vol.22. – pp.439-463.
6. Koyama W. The rise of pragmatics: a historiographic overview// Foundations of Pragmatics / Ed. by W.Bublitz, N.R.Norricks.–De Gruyter Mouton, 2011. – pp. 139-166
7. Huang Y. Pragmatics – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 352p.
8. Austin J.L. How to do things with words. – Oxford: Oxford University Press, 1962. – 174 p.

9. Gustafsson M., Sorli R. *The Philosophy of J. L. Austin* – Oxford: Oxford University Press, 2012. – 252p.
10. Austin J. L. *Sense and Sensibilia*. – Oxford: Oxford University Press, 1962. – 142 p.
11. Searle J. *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1970. – 203p.
12. Fotion N. *John Searle (Philosophy Now)*. – Teddington: Acumen Publishing Limited, 2000. – 266p.
13. Grice H. P. *Studies in the Way of Words*. – Cambridge: Harvard University Press, 1991. – 385p.
14. Strawson P. F. *On Referring // Mind, New Series*. – 1950, Vol. 59, No. 235. – pp. 320-344.
15. Mey J.L. *Pragmatics. An Introduction (2d ed.)*. – Blackwell, 2002. – 392p.
16. Huang Y. *Introduction. What Is Pragmatics // The Oxford Handbook of Pragmatics*. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – pp.1-18.
17. Graffi G. *20th-Century Linguistics: Overview of Trends // Concise Encyclopedia of Philosophy of Language and Linguistics*. – Oxford: Elsevier, 2010. – pp.780-794.
18. Pressman J.F. *Pragmatics In the Late Twentieth Century: Countering Recent Historiographic Neglect // Pragmatics – 1994, Vol. 4, No. 4*. – pp.461-489.
19. Haberland H., Mey J.L. *Editorial: Linguistics and Pragmatics // Journal of Pragmatics*. – 1977, Vol. 1. – pp.1-12.
20. Haberland H., Mey J.L. *Editorial. Copp(er)ing Out // Journal of Pragmatics*. – 1989, Vol. 13. – pp.817-823.
21. Haberland H., Mey J.L. *Editorial. Linguistics and pragmatics, 25 years later // Journal of Pragmatics*. – 2002, Vol. 34. – pp.1671-1682.

22. Verschueren J. Continental European Perspective View // The Oxford Handbook of Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 2017. – pp. 120-131.
23. Wilson D., Sperber D. (2002). Relevance Theory [Электронный ресурс]. URL: phon.ucl.ac.uk/publications/WPL/02papers/wilson_sperber.pdf
24. Biletzki A. Is There a History of Pragmatics // Journal of Pragmatics. – 1996, Vol.25. – pp.455-470.
25. The Pragmatics Reader // Ed. by D.Archer and Peter Grundy. – Routledge, 2011. 530 p.
26. Levinson S.L. Pragmatics. – Cambridge, Cambridge University Press, 1983. – 420p.
27. The Cambridge Handbook of Pragmatics // Ed. by K.Allan and K.M.Jaszczolt. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 788 p.
28. Nerlich B. History of Pragmatics // Concise Encyclopedia of Pragmatics (2nd ed.) / Ed. By J.L.Mey. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – pp.328-335.
29. Mey J.L. Pragmatics: Overview // Concise Encyclopedia of Pragmatics (2nd ed.) / Ed. By J.L.Mey. – Amsterdam: Elsevier, 2009. – pp.786-797.
30. Nerlich B. History of Pragmatics // The Pragmatics Encyclopedia / Ed. By L.Cummings – London and New York: Routledge, 2010. – pp.192-195.
31. Huang Y. Pragmatics // The Pragmatics Encyclopedia / Ed. By L.Cummings – London and New York: Routledge, 2010. – pp.341-345.
32. Arif H. A brief sketch on the origin and development of pragmatics // Philosophy and Progress. – 2013, vols. LIII-LIV. – pp.26-42.
33. Mey J.L. A Brief Sketch of the Historic Developments of Pragmatics // The Oxford Handbook of the History of Linguistics / Ed. by K.Allan. – Oxford: OUP, 2013. – pp. 587-611

34. Nerlich B. Pragmatics: History // Encyclopedia of Language and Linguistics / Ed. in chief K.Brown. – Elsevier, 2005. – pp.37-44.
35. Mey J.L. Pragmatics: Overview // Encyclopedia of Language and Linguistics / Ed. in chief K.Brown. – Elsevier, 2005. – pp.51-62.
36. Wolfram Bublitz W., Norrick N.R. Introduction: the burgeoning field of pragmatics // Foundations of Pragmatics / Ed. by W.Bublitz, N.R.Norrick.–De Gruyter Mouton, 2011. – pp. 1-22.
37. Nöth W. Semiotic foundations of pragmatics // Foundations of Pragmatics / Ed. by W.Bublitz, N.R.Norrick.–De Gruyter Mouton, 2011. – pp. 167-202.
38. Kompa N., Meggle G. Pragmatics in modern philosophy of language // Foundations of Pragmatics // Ed. by W.Bublitz, N.R.Norrick.–De Gruyter Mouton, 2011. – pp. 203-228.
39. Bach K. Pragmatics and the Philosophy of Language // The Handbook of Pragmatics // Ed. by L.R.Horn and G.Ward. – Blackwell Publishing, 2004. – pp.463-487.
40. Chapman S. Grice, conversational implicature and philosophy // Perspectives on Pragmatics and Philosophy / Springer, 2013. – pp.153-188.
41. McHoul A. Pragmatics and philosophy: three notes in search of footing // Perspectives on Pragmatics and Philosophy / Springer, 2013. – pp.501-505
42. Pragmatics in Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Электронный ресурс]. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/pragmatics/>
43. Implicature in Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Электронный ресурс]. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/implicature/>
44. Presupposition in Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Электронный ресурс]. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/presupposition/>

45. Speech Acts Pragmatics in Stanford Encyclopedia of Philosophy. [Электронный ресурс]. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/speech-acts/>
46. Pragmatics in Britannica Encyclopedia. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.britannica.com/science/pragmatics>
47. Karl Bühler in Britannica Encyclopedia. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.britannica.com/biography/Karl-Buhler>
48. Ferdinand de Saussure in Britannica Encyclopedia. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-de-Saussure>
49. Concise encyclopedia of philosophy of language // Ed. by Peter V. Lamarque; consulting editor, R. E. Asher // Elsevier Science Ltd., 1997.
50. Yule G. Pragmatics. – Oxford: Oxford University Press, 1996 – 140 p.
51. The Routledge Handbook of Linguistics // Ed. by K. Allan // Routledge, 1997.